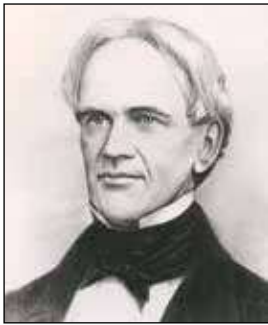

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
імені В.О.Сухомлинського

**230 років від народження
Гораса Манна (Horace Mann;
1796–1859), американського
педагога, реформатора освіти**

Народився 4 травня 1796 у Франкліні (штат Массачусетс) у бідній фермерській родині. З дитинства пізнав нестатки, що сформували в ньому незалежність, внутрішню дисципліну й потяг до самоосвіти. Важливими у його становленні стали заняття в міській бібліотеці. У 1816 вступив до Університету Брауна (Провіденс, Род-Айленд), де виявив особливий інтерес до політики, освіти та соціальних реформ. Після завершення навчання (1819) викладав у цьому ж університеті латину та давньогрецьку мову. Обравши юридичну кар'єру, оселився в Дедгамі. Професійна майстерність, поєднана з яскравим ораторським талантом, швидко відкрила шлях до публічної служби: у 1827–33 він був членом Палати представників штату Массачусетс.

У 1837 став першим секретарем департаменту освіти штату

Травень 2026. Постаті

Массачусетс і до 1848 цілком присвятив себе педагогіці та освітнім реформам. На той час американська школа перебувала на етапі становлення: система була розрізною, значною мірою залежала від релігійних громад, відчувалася гостра нестача підготовлених учителів, підручників і цілісної педагогічної теорії. Манн ініціював системні трансформації: створення єдиної державної шкільної системи, запровадження обов'язкового навчального року, розширення змісту освіти (музика, фізична культура, гігієна), відкриття шкільних бібліотек, а також відмову від тілесних покарань. Він заснував перший у США педагогічний інститут у Лексінгтоні (1839) і журнал «Common School Journal», який став провідним майданчиком розвитку педагогічної думки. Завдяки його діяльності освітній бюджет штату зріс удвічі, підвищився соціальний статус учителя, а сама професія стала престижною. Манн послідовно відстоював ідею загальнодоступної світської освіти як підґрунтя демократичного суспільства, виступаючи проти соціальної, расової та гендерної сегрегації. У 1843 здійснив освітню подорож Європою, де вивчав передові педагогічні практики, які згодом активно популяризував у США.

У 1848 обраний до Палати представників США, де послідовно виступав проти рабства. У 1851 за ініціативою християнської громади штату Огайо став першим президентом Антіохійського коледжу та здійснив глибокі реформи цього закладу. Освітній процес у коледжі набув унікального для XIX ст. характеру: зміст освіти орієнтований на класичну підготовку, широке застосування вільних дискусій та індивідуальний підхід до студентів. Уперше в історії США жінки й афроамериканці отримали не лише

право навчатися, а й можливість обіймати викладацькі посади. В Антіохійському коледжі Манн викладав філософію, теологію та економіку. На посаді президента коледжу він і завершив свій життєвий шлях 2 серпня 1859, залишивши по собі спадщину реформатора, який заклав підвалини сучасної американської системи освіти.

250 років від дня народження Йоганна Гербарта (Johann Herbart; 1776–1841), німецького філософа, психолога, педагога

Народився 4 травня 1776 в Ольденбурзі (Північна Німеччина) у родині радника юстиції. У 1788–94 навчався в латинській школі, де захопився філософією, передусім ідеями Х. Вольфа та І. Канта. У 1793 виголосив випускну промову про причини морального піднесення й занепаду держав – тему, що окреслила його подальші наукові інтереси. Того ж року вступив до Єнського університету, спочатку з наміром вивчати право, але під впливом Фіхте звернувся до філософії.

Вирішальним для становлення Гербарта як педагога став 1797 рік, коли він залишив університет і став домашнім учителем у родині швейцарця фон Штейгера (1797–99). Саме тут у практиці формуються засади його педагогічної системи: ідея «виховного навчання», підпорядкування всіх предметів моральному розвитку учня, врахування індивідуальних особливостей. Знайомство з досвідом Песталоцці посилило

його увагу до «психологізації» навчання.

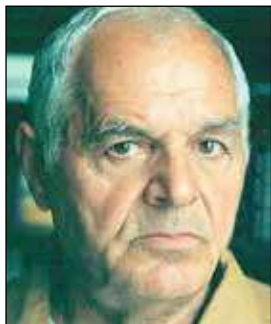
Повернувшись до Німеччини, у 1802 Гербарт розпочав викладацьку діяльність у Геттінгенському університеті читанням курсу педагогіки. Потім читав етику і вступ до психології. Його лекції з педагогіки та філософських дисциплін мали величезний успіх. Уже 1806 виходить його основна праця – «Загальна педагогіка, введена з цілей виховання», у якій уперше здійснено спробу побудувати педагогіку як наукову систему. У центрі – ідея формування моральної особистості через організоване навчання.

У 1809 Гербарт очолив кафедру філософії і педагогіки в Кенігсберзькому університеті (колишню кафедру І. Канта). Тут він розгортає масштабну реформаторську діяльність: ініціює створення педагогічної семінарії, що поєднувала теоретичну підготовку вчителів із практикою та педагогічними спостереженнями. У 1818 відкриває педагогічний інститут із пансіоном для учнів – своєрідну експериментальну школу, де реалізує власну концепцію «виховного навчання». Освіта вибудовувалася навколо двох центрів – поетичного й математичного – як основ гармонійного розвитку й морального виховання. У Кенігсберзький період Гербарт також розвиває психологічне підґрунтя педагогіки: «Підручник психології» (1816), «Психологія як наука...» (1824). Його ідеї були співзвучні освітнім реформам В. фон Гумбольдта, однак не були реалізовані в загальнонаціональному масштабі.

У 1833 повертається до Геттінгена, де публікує «Нарис педагогічних читань» (1835), уточнюючи й розвиваючи власну систему. Попри окремі спроби впровадження, його методика залишалася переважно університетською теорією. Події 1837 (так звана «геттінгенська криза») негативно вплинули на репутацію Гербарта і сприйняття його ідей. 11 серпня 1841 Гербарт

помер. Його спадщина – це одна з перших цілісних наукових систем педагогіки, в центрі якої – моральне виховання особистості через організоване, психологічне обґрунтоване навчання.

90 років від дня народження Юрія Ілленка (1936–2010), кінорежисера, оператора, педагога

Народився 9 травня 1936 в Черкасах. Формування світогляду Ю. Ілленка припало на складну повоєнну добу, що загартувала характер і водночас загострила відчуття національної і культурної ідентичності – мотив, який згодом стане визначальним у його творчості. Професійну освіту здобув у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК) у Москві, який закінчив 1960 як оператор. Уже в студентські роки виявив себе як майстер візуального мислення, схильний до новаторських художніх рішень. Його дипломна робота – повнометражний фільм «Прощайте, голуби» – стала першою такою роботою в історії інституту та була відзначена на міжнародних кінофестивалях у Празі й Локарно. Початок творчого шляху Ю. Ілленка пов'язаний з операторською діяльністю. Працював на Ялтинській кіностудії (1960–63), а з 1963 – на Київській кіностудії імені Олександра Довженка. Визнання йому принесла робота над фільмом «Тіні забутих предків» (1964, реж. С. Параджанов), де він створив новаторську кіномову, що поєднувала експресивну камеру, символіку й етнографічну глибину. Цей досвід став підґрунтям для переходу до режисури.

Як режисер дебютував стрічкою «Криниця для спраглих» (1965), яка, попри високу художню цінність, була заборонена радянською цензурою на десятиліття. У подальших роботах – «Вечір на Івана Купала» (1968), «Білий птах з чорною ознакою» (1971), «Легенда про княгиню Ольгу» (1983), «Молитва за гетьмана Мазепу» (2001) – послідовно утверджував авторське кіно, звернене до історичної пам'яті, міфології та духовних основ української культури. Його творчість стала одним із найяскравіших виявів українського поетичного кіно. Проте з 42 написаних ним сценаріїв екранізовано лише 7: показовий факт для розуміння умов, у яких працював режисер.

Паралельно з кінематографічною діяльністю реалізував себе як педагог. Упродовж багатьох років викладав у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого, формуючи нове покоління українських кіномитців. Його педагогічний підхід ґрунтувався на ідеї творчої свободи, індивідуального бачення та відповідальності митця. Він не лише передавав професійні навички, а й виховував світогляд – уміння мислити образами, працювати з національною традицією та водночас шукати сучасні художні форми. Автор фундаментальної праці «Парадигма кіно» (1999). За своєю суттю – це перший український підручник з кінорежисури, який водночас є філософським трактатом про природу кіно, його мову та механізми впливу на свідомість людини. Митець розглядає кіно не як сукупність технічних прийомів, а як цілісну систему мислення – особливий спосіб пізнання світу через образ.

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, Народний артист України, академік Академії мистецтв України, почесний доктор Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Помер 15 червня 2010 у селі Прохорівка на Черкащині, де й похований.

130 років від дня народження Юрія Соколова (1896–1971), вченого-механіка, математика, педагога, Праведника народів світу

Народився 26 травня 1896 в станиці Лабінській у родині кубанського козака. Закінчив фізико-математичний факультет Київського університету (1921). Вишальну роль у його науковому становленні відіграв академік Дмитро Граве.

Особливе місце в житті Ю. Соколова посідали взаємини з академіком Михайлом Кравчуком, завдяки якому він познайомився з майбутніми конструкторами авіаційної та ракетної техніки Архипом Люлькою і Сергієм Корольовим. Коли в роки сталінських репресій М. Кравчука заарештували, Соколов – один із небагатьох – підписав заяву на його захист, ризикуючи кар'єрою і свободою. У 1937, після звільнення Кравчука з роботи, саме Соколов очолив його кафедру в Київському політехнічному інституті і зробив усе, щоб зберегти колектив, традиції та учнів свого попередника.

Педагогічна діяльність Ю. Соколова була масштабною і різноплановою: у 1922–30 він викладав у Київському архітектурному інституті, в 1929–34 – завідувач кафедри в Київському вечірньому робітничому математичному інституті, з 1930 і до кінця життя – кафедри в Київському інженерно-будівельному інституті. Під його керівництвом захистили дисертації понад двадцять науковців. Лекції Соколова

справляли незабутнє враження: він мав рідкісний дар – доносити найскладніший матеріал ясно, з постійним зворотним зв'язком зі студентами. Говорив вишуканою українською мовою, знав англійську, італійську, польську, білоруську, французьку та німецьку.

1939 захистив докторську дисертацію на тему «Умови загального зіткнення трьох тіл, які взаємно притягуються за законом Ньютона», яка принесла йому світову популярність та поставила в один ряд з найбільшими фахівцями з небесної механіки того часу: Ф. Мультоном, Т. Бірхгофом, К. Сундманом, Ж. Шазі, К. Зігелем.

В роки нацистської окупації Києва, погодившись очолити Київську астрономічну обсерваторію, використав цю посаду для порятунку людей. Колегу-математика Семена Зуховицького, якому загрожувала загибель як єврею, Ю. Соколов та його дружина Марія переховували протягом двох років, спочатку у своїй квартирі, потім влаштувавши за підтримки документами двірником і нічним сторожем обсерваторії. У 1984 Ю. Соколову і його дружині присвоєно звання «Праведник народів світу». Їхні імена вибито на мармурових плитах меморіалу Яд Вашем у Єрусалимі, на їхню честь висаджено дерева на Алеї Праведників.

У 1968, уже у похилому віці, підписав знаменитий «лист 139-ти» – звернення до керівництва СРСР із вимогою припинити протизаконні політичні процеси після введення радянських військ до Чехословаччини. Авторами листа були Іван Світличний та Іван Дзюба. Цей документ став одним із наймасштабніших протестних актів у СРСР 1960–80-х років. За підпис його учасники жорстко розпачувалися – арештами, звільненнями, наглядом КДБ. Юрія Соколова ця доля вже не торкнулася: він помер 2 лютого 1971 в Києві. Похований на Байковому цвинтарі.